

BUITEN

26^E JAARGANG N^O. 52

ZATERDAG 24 DECEMBER 1932

KERSTMORGEN BIJ AROSA

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

KERSTMORGEN BIJ AROSA (ILL.)	BLZ. 613
HERINNERINGEN VAN TANTE VAN TOENTERTIJD (OOM THEODOOR), DOOR TANTE VAN TOENTERTIJD	BLZ. 614—615
NAAR HET LAND DER GEBAAARDE VIJGEBOOMEN, DOOR F. M.	BLZ. 615
JACOB JORDAENS (19 MEI 1593 — ANTWERPEN — 18 OCTOBER 1678). DE AANBIDDING DER HERDERS (ILL.), MET BIJSCHRIFT DOOR P. VAN DER VEER	BLZ. 616
HET ROCOCO IN DUITSLAND (GEÏLL.), DOOR DR. MAX OSBORN.	BLZ. 617—618, 621
BETLEHEM (GEÏLL.), DOOR R. B. VAN WULFFTEN PALTHE	BLZ. 622—623
VREDE OP AARDE (ILL.)	BLZ. 623
WINTERBLOEISTERS (GEÏLL.), DOOR J. G. BALLEGO	BLZ. 624—626
JAVAANSCH RIDDERS (BIJ DE GEKLEURDE PLAAT), DOOR R. VAN EECHE	BLZ. 626, 619

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Ons blad is ditmaal verrijkt met een kostbare bijdrage: een plaat in kleuren, bij het artikel „Javaansche Ridders” door R. van Eecke.

Wij zullen nog enkele zulke platen geven, en hopen ook later daartoe in de gelegenheid te zijn, hetgeen echter slechts mogelijk is, indien onze lezers ons steunen door mede te helpen het aantal onzer abonneementen te vergrooten. Wij vragen daarom onzen trouwen abonné's: laat ons blad aan vrienden en kennissen zien, noodigt hen uit zich te abonneren op „Buiten”.

Een inteeckenbiljet bevindt zich op de voorzijde van het omslag.

De Uitgevers.

HERINNERINGEN VAN TANTE VAN TOENTERTIJD

DOOR TANTE VAN TOENTERTIJD

OOM THEODOOR

HET is niet altijd gemakkelijk, „met je tijd mee te gaan”. Wij verbazen ons wel eens lichtelijk over den toon van kinderen tegen ouders en leeraren — hoewel we er voor een deel ook wel aan wennen.

Maar soms . . .

Mijn zuster Betty en ik passeerden op straat een vader met zijn dochter, 'n meisje van een jaar of 15; „Pa” hoorden we haar zeggen. Ze waren druk in gesprek, die twee, en 't blijkbaar oneens, over een aankoop, of een rekenkunstig vraagstuk, dat konden wij niet zoo gauw uitmaken.

„Neen”, zei de vader, „want die stof kost geen vier, maar zeven gulden de meter”.

Waarop de dochter, uit de hoogte en bits: „O, weet U het weer beter?!”

Een oogenblik waren we verbluft, Betty en ik.

Toen zeiden we, beiden tegelijk: „Oom Theodoor!”

„Dat had Oom Theodoor moeten hooren!”

Ja. Als Oom Theodoor dat gehoord had, dan zou hij wel gedacht hebben dat het einde van de wereld naderde!

Ineens gingen Betty en ik herinneringen ophalen.

„Weet je nog — de maaltijden?”

„En de uitgangen!” — Of we 't nog wisten!

Oom Theodoor, groot, breed, troonde in zijn huis als de absolute alleenheerscher. Twee zoons waren er, beide in de zaak, die na hun veertigste trouwden. Vóór dien tijd had geen a.s. schoondochter genade gevonden in Oom Theodoor's oogen. Van de zes dochters trouwden er drie.

Eéns per week kwamen alle kinderen, met echtgenooten, en met de kinderen boven de drie jaar, eten. Daar was Oom Theodoor op gesteld, en alleen ziekte was een excuus.

Aan tafel ging het gesprek gewoonlijk tusschen Oom Theodoor, de zoons en schoonzons, over zaken. Tante Anna zei soms zachtjes iets tegen dochters of kleinkinderen. In den regel, als bij wijlen Coornvelt, spraken die alleen als Oom Theodoor 't woord tot ze richtte. Ook zich bedienen deed niemand zonder aanmoediging.

Oom Theodoor sneed het vleesch, en presenteerde:

„Bernard nog een stukje?”

„Graag, vader”. (Bernard was dan b.v. al veertig geweest).

„Elisabeth, Johanna?” Oom deed niet aan afkortingen.

„Alstublieft, vader, dank U wel”.

De meisjes hielpen in de huishouding, en naaiden. Wiesje — Louise zei Oom, — had wel graag willen teekenen. Er kwam niets van in, Oom hield er niet van.

Later is ze getrouwd, een van haar dochters illustreert uitstekend en heeft middelbaar teekenen gedaan.

Na zijn dood — Tante Anna en de drie meisjes bleven goed verzorgd achter — is Leentje, de jongste, die toen 32 was, verpleegster geworden; die scheen dus ook wel in stilte een beroep verlangd te hebben — we hadden 't nooit geweten.

Martha en Coba zijn met hun moeder blijven wonen, en later, toen tante Anna gestorven was, samen.

Bernard en Jacob waren al jong in de zaak gekomen, confectie engros. Het was een oude, solide zaak, alles was er even degelijk, het gebouw, het personeel, de confectie zelf. De zoons probeerden langzamerhand wel eens modernere ideeën voor te stellen. Geen enkel daarvan werd aangenomen.

„Waarvoor heb ik een kop, als ik die van een ander moet volgen?” vroeg Oom Theodoor.

Graag mocht hij zijn dochters verrassen. Hij was een goede vader.

Voor de drie oudsten, Johanna, Elisabeth en Martha bracht hij eens een japon mee uit Berlijn — ik was er toevallig bij. Die van Bets was groen, die van Martha bruin, en ik geloof dat ze véél liever geruild hadden — maar geen durfde 't met Vaders keus oneens zijn. Ze dankten hem uitvoerig en hartelijk.

Eens liet hij, terwijl ze uit logeeren waren, de kamer van Leentje, Wiesje en Coba nieuw behangen. Arme Wies bekende me dat ze 't niet mooi vond. „Ik hóóp toch dat Vader 't niet gemerkt heeft”, zei ze.

„Mochten jullie 't niet van te voren uitzoeken?” vroeg ik.

„Nee, 't was juist immers een verrassing van Vader. En Vader zoekt trouwens de nieuwe dingen in huis altijd uit”.

„Je Moeder nooit?”

„Moeder zou toch nooit iets beslissen zonder Vader!”

't Kwam er bijna geërgerd uit bij Wiesje, dat ik zóoiets nu niet begreep.

Ja, Oom Theodoor hield van verrassingen. Een paar maal per jaar ging de heele familie uit, per Jan Plezier naar het Kalfje, of per boot naar Velzen en dan rijden naar Wijk aan Zee, b.v. Een enkele maal, al waren wij veel jonger dan zijn kinderen, werden wij wel meegevraagd.

Pas den avond te voren, soms denzelfden dag, hoorden de kinderen van het plan, en niemand kon dan natuurlijk een andere afspraak hebben, ook de getrouwden niet.

Oom Theodoor trakteeerde zoo'n dag royaal, en mocht graag eens af en toe vragen: „Hoe hebben jullie 't nu bij me?”

In de café's stelde stevast een van de zoons of schoonzons een dronk in op Vader, en ieder om de beurt kwam klinken.

Dan verschenen plotseling gebakjes of vruchten; ieder wachtte tot allen bediend waren, en dan kwam opeens van alle kanten:

„Op Uw gezondheid, Vader!” „Theodoor, je gezondheid, man”. „Grootvader . . .” en ik verslikte me eens van schrik, omdat ik was begonnen te happen zonder zegenwensch, wat me van tante Anna en verscheidene van haar dochters afkeurende blikken bezorgde. Bij de thuiskomst gingen allen naar Oom Theodoor, om hem een hand of een kus te geven.

„Dank U voor den heerlijken dag, Vader”.

Moeder woonde eens bij dat Leentje, vier of vijf jaar oud, toen ze spontaan zei: „Hè, dat was fijn!” streng door Oom en Tante tegelijk werd terecht gewezen.

„Is dat alles wat je te zeggen hebt?”

En Leentje, beschaamd, zei de formule: „Dank U wel, vader, voor den heerlijken dag”.

„O, dat dacht ik ook”, zei Oom Theodoor.

De kinderen hielden allen veel van hem; zoolang trouwens alles naar zijn wenschen ging, was hij vriendelijk, kon mooi vertellen of voorlezen.

Maar als iemand hem in 't minst weerstreefde —!

Het mooiste voorbeeld hoorde ik eens van een advocaat, die curator was in een faillissement, waar Oom Theodoor's firma de grootste crediteure was.

Er was een voor den gefailleerde gunstig accoord opge maakt, de andere crediteuren zouden wel vóór willen stemmen, als Oom Theodoor maar wilde.

„Doet U maar geen moeite meneer”, zei de cliënt berustend, „de oude heer van Breemen wil toch niet”.

Maar Mr. de Goede vond, 't was toch te probeeren.

Zonder veel hoop trad hij binnen in 't privé-kantoor, waar de toen bijna 80-jarige oude heer aan één lessenaar zat, Bernard, de 50-jarige zoon aan de andere, en begon zijn pleitrede.

De man kan een goede betrekking krijgen, zou zijn best doen langzamerhand na afloop van het faillissement nog wat meer te betalen — als de heeren van Breemen nu vóór zouden willen stemmen. Hier viel Bernard in de rede.

„Neen meneer. Mijn vader heeft zóó lang geduld gehad met dien Jonker, we hebben besloten het niet te doen”.

Oom Theodoor hief de hand op. Bernard zweeg.

De oude heer wendde zich tot den advocaat. „Hebt U 't accoord bij U?” Mr. de Goede reikte het over.

En zonder een woord, zonder een blik op zijn zoon, zette de oudste firmant met krachtigen pennestreek zijn naam onder het stuk. Bernard uitte geen enkel woord van protest.

Hij wist het. Vader was de baas.

De kleinkinderen van Oom Theodoor zijn wel een ietsje vrijer opgevoed dan hun ouders. Maar de vijftienjarige, die zoo nijdig uit de hoogte: „O, weet U het weer beter?” zei . . . dat was toch vast geen kleinkind van Oom Theodoor!

NAAR HET EILAND DER GEBARDE VIJGEBOOMEN

WANNEER men als jongen gelezen heeft van Kapitein Blood, Zwartbaard, Kapitein Kidd en al die andere prachtpiraten, en men heeft de jeugdige ambitie gekend een roemruchtig zeeroover te worden en is tenslotte als zoovelen op een kantoorcruk beland, waar een belangrijk deel van het leven bijna onopgemerkt langs ons heen glijdt, en men komt dan eensklaps vis-à-vis een „Vacantie onder de Tropen”-reclame, die palmen en oerwouden en het West-Indië der jongensdroomen voor den geest tooverft, dan . . . wel, dan pakt men een trammetje naar het dichtstbijzijnde reisbureau en zit binnen een week op een mooi Hollandsch schip, dat zooiets als ZZW voorligt.

Daarna doet men tien dagen lang dingen, welke men reeds als kinderachtig geclassificeerd had, schuift ronde stukjes hout over het dek, werpt met ringen naar een staaf en wedt op houten paarden, die door dobbelsteen en een dekste ward „bereden” worden. Maar ondertusschen glijdt iets kils en ouds van ons af — de spiegelgladde zee en de steeds warmer wordende zon geven ons een stukje jeugd terug. Langzamerhand beginnen we zelfs in te zien, dat we feitelijk geboren waren om zeeman te worden, om te zwerven en steeds nieuwe landen te zien. En elk lid van de bemanning wordt in stilte benijd; wat tenslotte een vergeeflijke domheid is, want we weten immers niet uit ervaring, dat die menschen zoo'n prachtreis tot vervelens toe herhalen, slapende in oncomfortabele hutten beneden in dat moderne schip en gevoed met een heel wat mindere kwaliteit eten, dan er den tropenzoekenden passagiers geserveerd wordt.

Enfin, na tien zeedagen voelt men zich een bereisd en bevaren man, die al weet waarom er een loglijn achter het schip meegesleept wordt, die een eersten van een derden stuurman kan onderscheiden op tien meter afstand en die mischien zelfs gewaar is geworden, dat de draadlooze aan boord niet alleen bij SOS-gevallen nut heeft.

Bovendien is het zoo langzamerhand tot ons doorgedrongen, dat zeemanschap in het algemeen niet meer zoo iets eenvoudigs is als vroeger, toen men om in Centraal-Amerika te komen Zuid aanhield tot de boter smolt, om dan koers naar het Westen te zetten.

De Kreeftskeerkring is gepasseerd, men heeft al vliegende visschen en wellicht een enkele haaienvin gezien, en oordeelt, dat het nu tijd wordt voor nieuwe sensaties.

„Morgen Barbados”, vertelt de Purser.

„Goed zoo!”, denkt men en probeert of er niet een oud piratenlied in de gedachten wil schieten, dat men fluiten kan.

Lukt dat niet? Allright, dan nemen we een geschiedkundig boek ter hand en lezen, dat ongeveer vier jaar na het einde der 15de eeuw de „Olive Blossom” Barbados aanliep en dat de schipper in een der gebaarde vijgeboomen, waaraan het eiland zijn Portugeeschen naam dankt, de woorden „James K. o. E.” sneed.

Zoo werd het eiland de eerste Engelsche kolonie, het eerste steentje in het geweldige gebouw van het British Empire.

Daarna komen er in de geschiedenis puriteinen, verdreven edelen en een heele troep boekaniers voor, die allen tezamen haar tot een romantisch geheel maken.

Den volgende dag wordt Barbados in alle vroegte persoonlijk aan ons voorgesteld.

Het schip ankert op de reede van Bridgetown met een blank vuurtorentje rechts en een landelijk tafereeltje links.

Daartusschenin landt men, en staat dan ineens . . . in een Londensch voorstadje met een High Street en een Broad Street.

En als er onder de Europeesche hoeden en boven de Europeesche japonnetjes der passanten geen zwarte gezichten zaten, zou men zich in Europa terugwanen.

Een teleurstelling? Neen, toch niet.

Het Los Barbados der boekaniers heeft men gedurende de reis reeds zoolang in zijn droomen aanschouwd. Nu vindt men iets geheel anders, iets onverwachts, dat toch nog voldoende interessant is. Zelfs al voelen, na 300 jaar kolonisatie, de Engelschen zich hier even goed thuis als op het eiland Wight, en al spreekt de van slaven afstammende negerbevolking van Engeland als van „thuis”.

Naar de vijgeboomen, de ficus barbata, moet men niet meer zoeken — er is er nog slechts één met een baard, welke als een reliquie in het stadspark van Bridgetown bewaard wordt.

Wil men met alle geweld aan zijn jongensillusions herinnerd worden, dan snuffele men rond in de kleine winkeltjes, waar opgezette schildpadden en krokodillen, mooi gepolitoerd, verkocht worden en bloemen uit kleurige schelpen, taschjes en matjes uit bonte zaadkorrels vervaardigd uitgestald liggen.

Misschien heeft men geluk en vindt er nog een van die Gouden Dubloenen, de „Stukken van Acht” der oude zeeroovers, want deze munt werd eerst in 1908 aan den omloop onttrokken.

En waarom zou men niet eens een keer „Vliegende Visch” gaan eten (de Barbados-schotel par excellence), en er den zeerooversdrank Rumbo bij bestellen, of de ouderwetsche Sangaree, welke uit veel wijn met (misschien) een beetje water, wat suiker, een schijfje citroen en een hoop fijngehakt ijs bestaat?

In Hangmans Baai kunnen we dan nog in de buurt van een begraven schat (welke nog nooit gevonden is) rondtollen.

In ieder geval zal men tenslotte het echte eiland ontdekken, ondanks het feit, dat het er met zijn zachte glooiingen en nette lapjes bouwgrond uit de verte ook al Engelsch uitziet.

Maak een wandeling door de suikerrietvelden en de negerdorpjes, die er ondanks de Sunlight nog niet zoo akelig schoon uitzien, keer 's avonds onder een flonkerenden sterrenhemel huiswaarts en luister naar een weemoedig negerlied, dat uit het duister tot U komt, en U zult het met mij eens zijn: Zelfs het verengelschte Barbados is geen teleurstelling! F. M.

Ontvangen boek. Van de Generalvertretung der Reichsbahnzentrale für den Deutschen Reiseverkehr te Rotterdam, Parklaan 28, ontvingen wij een keurig boekje in handig formaat: „DEUTSCHLAND—REISE INS ROKOKO, dat in woord en beeld een resumé geeft van hetgeen het Rococo-tijdperk aan schoons in Duitschland heeft voortgebracht. Het boekje, met helderen, deskundigen tekst van dr. MAX OSBORN en 40 zeer mooie afbeeldingen naar fotografieën, benevens een scherp kaartje, is een bron van kennis voor wie nader wil treden tot de beeldende kunst in Duitschland omstreeks 1750, en wordt op aanvraag gratis toegezonden door bovengenoemde Generalvertretung. Tekst en afbeeldingen van het in dit nummer voorkomende artikel „Het Rococo in Duitschland” zijn hieraan ontleend.

JACOB JORDAENS (19 MEI 1593 — ANTWERPEN — 18 OCTOBER 1678), DE AANBIDDING DER HERDERS

DE schilder heeft zijn stof ontleend aan een bijbelsch verhaal. „In die landstreek nu (d. i. in de buurt van Bethlehem) hielden eenige herders dien nacht in het open veld de wacht over hun kudde. En bij hen stond een engel des Heeren, en de heerlijkheid des Heeren omscheen hem, zoodat groote vrees hen beving. Maar de engel zeide tot hen: „Vreest niet! want ik kondig u een groote blijdschap aan, bestemd voor het gansche volk. Want u is heden, in de stad Davids, een verlosser geboren, namelijk Christus, de Heere. En hieraan zult gij hem herkennen: gij zult een kind vinden in doeken gewikkeld en liggende in een krib.” En plotseling was bij den engel een schare van het hemelsche heirleger, die God prees en zeide: „Eere zij God in den hooge en vrede op aarde onder de menschen, waarin Hij welbehagen heeft!” Zoo gingen de herders spoedig naar Bethlehem en vonden Maria en Jozef en het kind, dat in de kribbe lag.” Hoe hij dit verhaal zelf heeft opgevat, weten wij niet. Niet ieder kan dit meer aanvaarden als historische realiteit. Wat Lucas 2 vertelt, moet echter niet met het verstand worden benaderd en verstandelijk uit-

eengerafeld. Velen verplaatst het in de wereld van het geloof; geloof dat leeft in symbolen, waarin wordt uitgedrukt wat de ziel ontroert, wat het hart belijdt als innerlijke waarheid en waarvan het verstand de waarde erkent. Zóó verstaan is het niet van één tijd, maar draagt het 't merkteken van de eeuwigheid en spreekt het ook tot de menschen van onze eeuw en onze veelbewogen dagen. Deze herders, die in het veld hun kudde bewaakten, hebben in de duisternis van den nacht een boodschap ontvangen van Godswege: de prediking van redding van de wereld door den vrede. Zij hebben in die boodschap geloofd en zijn dadelijk opgestaan en gegaan, waarheen de Godstem hen riep. En zij hebben het kindeke, dat klein was en teer, aanbeden. Ook in onze wereld klinkt nog altijd die boodschap, gebracht op het Kerstfeest. In onze duistere wereld. Gelukkig zij, die haar verstaan en gelooven in de stuwende kracht van de eeuwige beginselen, die uitgedrukt worden in de woorden: liefde, waarheid, vrede. Van de doorwerking van die beginselen hangt de redding der wereld af.

P. VAN DER VEER

HET TRAPPENHUIS IN HET SLOT BRÜHL BIJ KEULEN, IN 1743—1748 DOOR J. B. NEUMANN
GEBOUWD. HET STUCWERK IS VAN ITALIAANSCH KUNSTENAARS

HET ROCOCO IN DUITSCHLAND

DOOR DR. MAX OSBORN ¹⁾

EEN vreemdeling die de Duitse grens overschrijdt om land en steden te bereizen, ontwaart een schouwspel van onvergelykelijke variatie. Met verbazing ontdekt hij, dat juist de eigenaardige en in vele opzichten ongelukkige geschiedenis van Duitschland, de nergens geëvenaarde nationale verbrokkeling en versplintering in het verleden, een rijkdom aan wisselende beelden heeft voortgebracht, als geen ander land vermag te bieden. Niet alleen in de Middeleeuwen en Renaissance, die overal een kwistige veelheid van grootsche bouwwerken en opeenhoopingen van kunstschatten het aanzijn gaven en aan onzen tijd nalieten als getuigen van verganen bloei, ook in de 18e eeuw, toen de andere groote volkeren reeds lang hun innerlijke eenheid verkregen hadden, die alle krachten verzamelde in de machtige hoofdsteden: Londen, Parijs, Madrid, was Duitschland nog een merkwaardig mozaiek. Juist in deze periode van het vorstelijk absolutisme openbaarde zich als nooit te voren de eigenaardige verbrokkeling van het Duitse cultureele leven op vele groote en tal van kleine kristallisatiepunten. Het resultaat was een beeld van nimmer aanschouwde bontheid en betoverende bekoring, dat tot den dag van vandaag behouden is. Nog eenmaal, vóór de oude wereld der Europeesche maatschappij ten onder ging in de uitbarsting der Fransche Revolutie, beleefde zij in het Rococo-tijdperk de

hoogste uiting van het aristocratische genotsleven. De stijl der ranken, gewelfde lijnen en bloemfestoenen, sierlijke schelpen, speelsche guirlandes van planten, vruchten en maskers, paste daarbij evenzoo goed als gebloemde zijden rokken, geparfumeerde pruiken en kanten jabots. De stortvloed van ornamentale vindingen voor de inrichting van vertrekken, den bouw van meubels en gebruiksvoorwerpen, de elegante heerenmode met de discrete noblesse van hun fletse kleuren, de geraffineerde costuums der dames met het piquante diepe coeur, de herdersspelen, de geestrijke vormen der conversatie, de glimlachende sentimentaliteit der en vogue zijnde poëzie en muziek, dat alles werkte samen, om een bestaan van overgecultiveerde, geraffineerd doorgevoerde luxe, waaraan het woord „arbeid” slechts van hooren-zeggen bekend was, waardig te omlijsten. Wel had Parijs, de burcht van den Europeeschen smaak in de 18e eeuw, eerst dit nieuwe ingevoerd, dat de zware en bombastische vormen van het Barok afloste. Maar van Frankrijk uit drong deze stijl, dien wij het Rococo noemen, in alle landen door, en vond nergens gastvrijer onthaal en leefde zich nergens beter in, dan in Duitschland. Ja, hier vond hij zelfs verdere verbreiding, langeren levensduur en daardoor afwisselender ontwikkeling dan in Frankrijk zelf. Men nam de nieuwe, van

¹⁾ Zie „Ontvangen Boek” op bladz. 615.

over de grens komende ideeën gretig op, en verrijkte ze door interessante wijzigingen en ontwikkelingen. De vormen van het Rococo-ornament leerden als het ware Duitsch spreken en zij spraken dat andersaanden Rijn, in Zuid-Duitschland, Berlijn, Potsdam. Overal werden hun mogelijkheden met groote fantasie uitgebuit. Zelfs de Kerk, die zich in Frankrijk preutsch voor het Rococo gesloten hield, opende

in Duitschland wijd haar poorten voor het nieuwe. Zoo ontstond een onuitputtelijke rijkdom van kostbare en belangwekkende kweekplaatsen van dezen lieflijken kunstsmaak. Nimmer heeft Duitschland zooveel gebouwd als toen. In het Zuiden zoowel als in het Noorden wenschten de absolute vorsten door kostbare architectonische schepingen hun macht zichtbaar en blijvend te documenteeren. Men schudt heden ten dage het hoofd, wanneer men bedenkt, waar de geweldige sommen, die hier uitgegeven, vandaar gehaald of afgeperst werden. Voor de Kerk was de splitsing in religie van belang, want het oude geloof spande nog steeds, evenals reeds vroeger in de jaren der zoogenaamde tegenreformatie, en nu in het bijzonder in den strijd tegen de onchristelijk gezinde „Aufklärung” alle krachten in om het overwicht over de gemoederen te herwinnen. Allerwegen werden in de Katholieke landen bedevaartkerken en kapellen op het land gebouwd, en kloostercomplexen die het karakter van lusterrijke paleizen hadden in de steden; en in den schilderachtigen nieuwen stijl ontdekten architecten en decorateurs een welkom middel om in te werken op het religieus gevoel der bezoekers, hun geest los te maken van het alledaagsche leven. Voor den kunstzinnigen en schoonheidminnenden reiziger is het inderdaad een zeldzaam en bijzonder genot, de heerlijke wonderen te gaan zien, die in dezen tijd op Duitschen bodem ontstonden en nog steeds in overminderden glans tot hem spreken.

DE ZOMER

DECORATIEVE AMORETTEN-GROEPEN VAN PETER WAGNER VOOR HET SLOTPARK TE WÜRZBURG

DE WINTER

SOEPTERRINE VAN DE STAATS-PORCELEIN-FABRIEK TE BERLIJN UIT HET SERVIES VAN FREDERIK DEN GROOTE, BESTEMD VOOR HET STADSSLOT TE BRESLAU

NEREÏDE MET SCHELP, GEMODELLEERD DOOR J. F. EBERLEIN, UIT DE FABRIEK TE MEISZEN

HET HUIS „ZUM FALKEN” OP HET MARKTPLEIN TE WÜRZBURG. DE FAÇADE IS UIT HET JAAR 1735. GEHEEL LINKS IS JUIST NOG DE GOTHISCHE MAREINKAPELLE ZICHTBAAR

DE MUZIEKKAMER IN HET SLOT TE POTSDAM, EEN DER ZALEN, WAARIN FREDERIK DE GROOTE ZICH VERLUSTIGDE IN MUZIEKUITVOERINGEN EN ZICH IN HET FLUITSPEL OEFENDE. HET SLOT, DATEEREND UIT DEN TIJD VAN DEN GROOTEN KEURVORST, WERD OMSTREEKS 1745 NAAR PLANNEN VAN G. WENZESLAUS DOOR KNOBELSDORFF GEDEELTELIJK NIEUW INGERICHT VOOR DEN JEUGDIGEN KONING FREDERIK

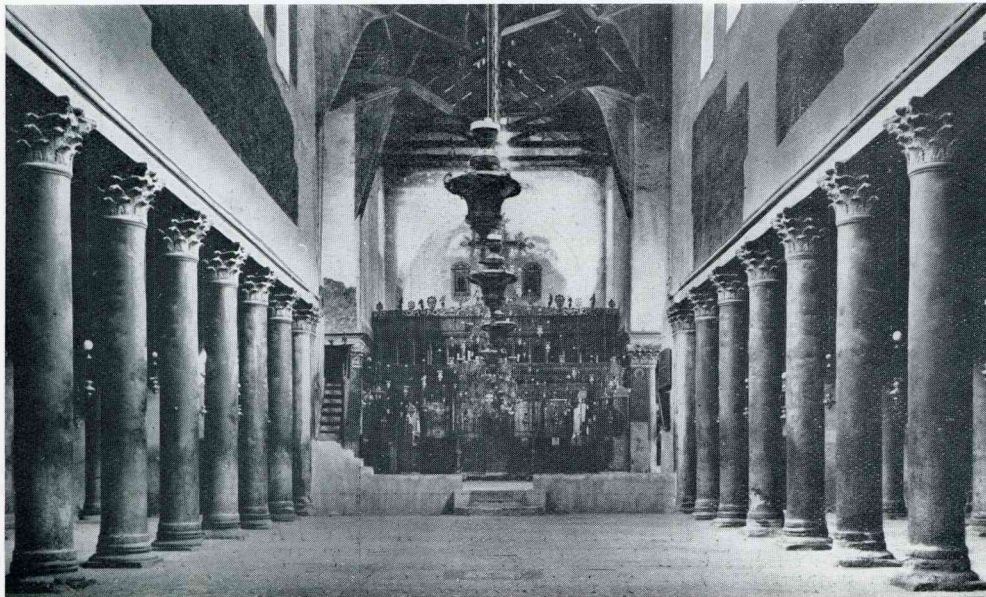
„EN GIJ, BETLEHEM, LAND VAN JUDEA, GEENZINS DE MINSTE ZIJT GE ONDER DE VORSTEN VAN JUDA”

BETLEHEM

DOOR R. B. VAN WULFFTEN PALTHE

IN deze korte, lichtlooze dagen, nu de 24ste December daar is, de Kerstnacht, zullen veler gedachten uitgaan naar het oude stadje Betlehem, in het landschap Judea, in het verre Palestina, waar vóór ruim 19 eeuwen het Licht der wereld opging. ☼ „En gij Betlehem Efrata, zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een heerscher zal zijn in Israel en wiens uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.” ¹⁾ ☼ Deze Oud-Testamentische profetie, voorkomende in Micha V—I, is in vervulling gegaan en hoe klein en betrekkelijk onaanzienlijk in stoffelijken zin Betlehem ook was en nog is, bekend en vermaard is het geworden en zal dat blijven over de geheele wereld, als de plaats waar de Christus het levenslicht zag. ☼ Tijdens ons verblijf in Jeruzalem in het afgelopen voorjaar was de eerste tocht, dien wij buiten de Heilige Stad maakten, die naar Betlehem. De afstand bedraagt slechts 8 kilometer. ☼ De haastige bezoeker „doet” Betlehem tegenwoordig in een ochtend; ons, wien het niet aan tijd ontbrak, leek het loonender en eigenlijk toch meer in overeenstemming met het reisdoel en de pelgrimstraditie, dien tocht te voet te maken en er een geheel dag aan te wijden. ☼ Eenige dagen

vóór Paschen volbrachten we ons voornemen. We zagen Kanaän, het aan Mozes Beloofde Land, dien dag op zijn schoonst. In het voorjaar, onder een weldadig zonnetje, maakt dit gedeelte van Judea een liefelijken en toch groot-schen indruk. Het golvende heuvelland is bedekt met weiden vol bloemen, afgewisseld door vruchtbare akkers, waar het graan (eind Maart) al flink opschoot. ☼ Verderop wordt het landschap meer bergachtig; links strekt zich het onherbergzame plateau uit — de Woestijn van Judea geheeten — dat steil naar de vallei van den Jordaan afvalt, rechts verheffen zich de bergen van Hebron. Ver weg, in het Transjordaansche land, sluiten de bergketenen van Moab den horizon af. ☼ Welk een herinneringen zijn er toch aan dit land verbonden; de bijbelsche geschiedenis wordt er weer levend voor onze oogen. ☼ Zoo komen we o.a. voorbij het graf van Rachel, de dochter van Laban uit Mesopotamië, bij wien aartsvader Jacob zeven jaren moest werken vóór hij haar (met haar zuster Lea) als z'n vrouw naar zijn geboorteland mocht medevoeren. Haar graf bestaat uit een steenen mausoleum, van binnen als kapel ingericht. ☼ Een kilometer verder ligt de „Bron der Wijzen”, de plaats waar volgens de overlevering, de drie Wijzen uit het Oosten, de ster, die hen naar de geboorteplaats van den „Koning der Joden” geleidde, weer terugzagen (Matth. II—1. 2. 9). ☼ Bij het overschrijden van een hoogen kam komt Betlehem — de naam beteekent Huis des Broods — in zicht; helder door de zon verlicht zijn de huizen — gelegen op de helling en den rug van een heuvel, te midden van olijventuinen — duidelijk te onderscheiden. ☼ Er is veel verkeer op den modernen, breeden straatweg. ☼ Talrijke auto's stuiven ons voorbij, waaronder verscheidene bussen, die ook in dit land alle dorpen en gehuchten verbinden; doch ook aan bijbelsche tafereeltjes is gelukkig nog geen gebrek. ☼ Meermalen kwamen we voorbij Arabische herders, gehuld in hun barnoes en

IN DE GEBORTEKERK TE BETLEHEM

¹⁾ De Evangelist Matthëus maakt van deze profetie melding in zijn mededeelingen over Christus' geboorte, in dezen gewijzigden vorm: „En gij, Bethlehem, land van Judea, geenzins de minste zijt gij onder de vorsten van Juda, want uit U zal voortkomen, die mijn volk Israël weiden zal.” (Matth. II : 6).

geleund op den kromstaf, te midden van hun kudden schapen en geiten. Trotsche Bedouïnen op hun kleine, sierlijke Arabische volbloeds en troepen zwaar beladen kameelen, vrouwen en kinderen op ezels, begeleid door mannen te voet en te paard, komen we onophoudelijk tegen. ☼ We laten den grooten weg naar Hebron, waar de aartsvaders Abraham met zijn vrouw Sara, en Isac en Jacob in een rotspleet rustten, nu al bijna vier duizend jaren geleden, rechts liggen en zijn dan spoedig in Betlehem. ☼ Betlehem is een der oudste plaatsen van Judea, oeroud, veel ouder dan Jeruzalem, welks stichter, Koning David, hier geboren is. ☼ Men ziet het stadje zijn ouderdom niet aan, trouwens het is zoo vaak verwoest, verbrand en uitgeplunderd, dat, behalve de Geboortekerk, er ook weinig ouds meer aanwezig is. Het maakt een, naar Oostersche begrippen dan altijd, zeer properen indruk, waaraan het feit, dat het nagenceg geheel door Christenen bewoond wordt, wel niet vreemd zal zijn. ☼ Uit den aard der zaak ziet men slechts hier sporadisch een gesluierde vrouw; trouwens, de vrouwelijke Mohammedaansche bevolking houdt zich op het Palestijnsche platteland maar slapjes aan het sluiergebod, wat ons in zuiver Arabische dorpen ook al opgevallen was. ☼ Aan het eind der plaats, die we in vijf minuten doorschrijden, verheft zich, de geheele achterzijde van een ruim plein afsluitende, de eeuwenoude, eerbiedwaardige Geboortekerk, opgericht boven de plaats, waar Christus geboren werd. ☼ Gebouwd in het begin der vierde eeuw door den Byzantijschen Keizer Constantijn, van wiens uitgestrekt gebied Palestina deel uitmaakte, heeft zij den tijd getrotseerd en is zij door een reeks van gelukkige omstandigheden voor een vernieling gespaard gebleven. ☼ Eenvoudig, doch grootsch en harmonisch van lijnen, staat zij daar al meer dan zestien eeuwen in den vrijwel ongewijzigden oorspronkelijken vorm. Een smal, zeer laag poortje, waar men zich diep moet bukken, geeft toegang tot de kerk. Een monumentale ingang schijnt hier nooit geweest te zijn; niets in den gevel wijst er op, dat verbouwing heeft plaats gevonden. ☼ Heeft de lage deur wellicht de bedoeling, dat iedereen, ook de machtigsten der aarde, hier het hoofd moet buigen? ☼ De kerk bestaat uit drie deelen, of eigenlijk zijn het drie kerken naast elkaar, die onderling in verbinding staan. ☼ Het gedeelte links behoort aan de Latijnen (d.w.z. de Roomsche katholieken), het rechter gedeelte aan de Armeniërs, het middenstuk aan de Orthodoxen (d.w.z. de Grieken). Onder de Grieksche kerk bevindt zich de grot, geheel onder den grond. Twee trappen geven toegang: een was er voor de Latijnen en Armeniërs bestemd; de andere voor de Grieken, waartoe ook de Russen gerekend worden. ☼ Eigenaardig doet die „verdeeling” aan, die men ook bij vele andere heilige plaatsen in Palestina aantreft. ☼ Vroeger was dit aanwijzen van „ieders terrein” bepaald noodzakelijk. De verschillende kerkgenootschappen en secten stonden vaak vijandig tegenover elkaar, betwistten elkaars rechten en trachtten door list of geweld elkaar terreinen afhandig te maken, waarbij menig maal bloed vloeide. ☼ In den Turkschen tijd was in de Heilige Grafkerk te Jeruzalem een militaire wacht aanwezig (de Britsen zijn nog in het portaal bij den ingang te zien), die meermalen bij ernge twisten de handen vol had. ☼ Nu behooren die openlijke oneenigheden, die het aanzien der Christenheid in de oogen der Mohammedanen ernstig schaadden, gelukkig tot het verleden. ☼ Bestaat omtrent de historisch juiste plaats van vele heilige oorden wel eens verschil van meening,

aan de juistheid van Christus' geboorteplaats wordt niet getwijfeld, daar volgens mededeelingen uit de tweede eeuw deze grot, even buiten de plaats gelegen, als toevluchts-oord diende voor arme reizigers, die in de herberg geen plaats hadden kunnen vinden. Men kent de geschiedenis, zooals de Evangeliën, die — iets van elkaar afwijkend — beschrijven. ☼ De grot bestaat uit een aantal kleine ruimten en gangen, die als kapellen zijn ingericht, waar altaren staan en lampen der bovengenoemde drie kerkgenootschappen hangen. ☼ Van eenige kerkelijke weelde is hier echter geen sprake; het onregelmatige, vochtige gewelf komt tusschen de behangsels van versleten damast te voorschijn; Betlehems kerk is zoo dikwijls geplunderd! Nalief doet het aan een Christuskindbeeldje in een marmeren krib te zien liggen. ☼ Wij worden bij groepen in de grot toegelaten; een Grieksche pope geeft uitleg: Hier werd het kind geboren, hier werd Hij in Zijn kribbe gelegd, hier stonden de drie Wijzen, dit is de stal van den ezel en den os, hier stonden de herders. ☼ Snel doorschrijden we de kleine ruimten; boven staat weer een andere groep te wachten! ☼ Onder de Latijnsche kerk, waar we door Franciskaners worden rondgeleid, wordt ons nog een grot getoond, waar korten tijd na Christus' geboorte (toen deze zich veilig met Zijn ouders in Egypte bevond), op last van den Joodschen koning Herodes een aantal kinderen gedood werden, die daar door hun moeders verborgen waren (Betlehem-sche kindermoord). ☼ De kerk met grot stelt eenigszins teleur. We wisten en begrepen natuurlijk wel, dat we geen oorspronkelijk Betlehem zouden aantreffen, we waren ook lang genoeg in het Heilige Land om te weten, dat alle historische plaatsen vervormd en onherkenbaar zijn door den bouw van kerken, hoe indrukwekkend deze laatste op zich zelf beschouwd ook zijn, doch iederen keer treft het toch weer en stelt op nieuw te leur. Hierbij kwamen nog de al te duidelijke aanwijzingen van den verklarenden pope, met weinig piëteit medegedeeld, de haast en het zakelijke gedoe alsof men een oud kasteel bezichtigde en de hinderlijk aandringende kaarsjesverkoopers. ☼ Echter, toen we kort daarna kwamen op het „Veld der Herders” in het land van Betlehem, dat in die tweeduizend jaren zoo goed als onveranderd is, drong de beteekenis van die plek meer tot ons door, dan in grot of kerk en we prezen ons gelukkig hier aanwezig te mogen zijn. ☼ Mijn vrouw plukte een voorraad bloemen om die — gedroogd — naar familie en vrienden te zenden, waaronder vooral voorkwam een klein rood bloempje, dat men bloeddruppel van Jezus noemde, en die in het bijzonder in Jeruzalems en Betlehems omstreken groeien. ☼ In den laten namiddag trokken we wederom te voet naar Jeruzalem terug. ☼ Betlehem en de wandeling door Judea's rijke dreven zullen lang in onze herinnering blijven.

VREDE OP AARDE

WINTERBLOEISTERS

DOOR J. G. BALLEGO

WINTERBLOEISTERS zijn kamerplanten — geen vervelende kamerplanten zooals palmen, die altijd eender zijn — maar waar wat aan te kweeken, wat te verzorgen en waaraan soms veel eer te behalen is. Het begin is, dat wij bij een of andere gelegenheid zoo'n bloeiende plant cadeau krijgen; nicht komt met een netjes in perkamentpapier gepakte *Primula obconica* aanzetten en zelf nog met mantel en hoed gaat ze allereerst de plant uitpakken, ondertusschen druk pratend, de *Primula* prijzend als zoo'n rijkbloeiende plant van langen duur — zelf had zij er een in de vensterbank op het zuid-oosten staan, die al het tweede jaar in bloei gekomen was en waaraan zij niet veel anders had gedaan dan de gele blaadjes en uitgebloeide bloemen en stengels op tijd met een schaar wegknippen, tijdens den bloei flink water en om de 14 dagen een beetje Pokon geven . . . „maar” — daarbij den jubilaris quasi verschrikt aanziende — „je hebt toch geen last van uitslag, want anders kan ik de plant nog ruilen”. ☼ Inderdaad lezers, deze keurige kamerplant geeft bij aanraking door ervoor vatbare menschen een min of meer hevige, doch vrijwel ongevaarlijke huiduitslag, meestal aan de polsen. Dat de *Primula obconica* zich niettegenstaande dit euvel toch als populaire kamerplant gehandhaafd heeft, is een bewijs voor haar deugd als zoodanig of wel voor de lichtvaardigheid van het gemiddelde menschdom. Zooals wij al vernamen, kunnen wij de *P. obconica* winter en zomer in de kamer houden; hebben wij evenals nicht een diepe vensterbank op het Z. O., dan kan zij blijven staan, echter is een standplaats geheel op het Zuiden ook goed, mits men haar dan in den zomer wat donkerder zet. Het is niet zoo gemakkelijk om in weinige woorden voorschriften te geven voor de ware behandeling van kamerplanten en vooral: om ze weer in bloei te krijgen. ☼ Sommige menschen tobben er altijd mee, worden lichtelijk jaloersch als zij het succes van anderen zien en geven er ten slotte, moedeloos geworden, den brui aan; anderen lukt het ten deele en zulken kunnen dan

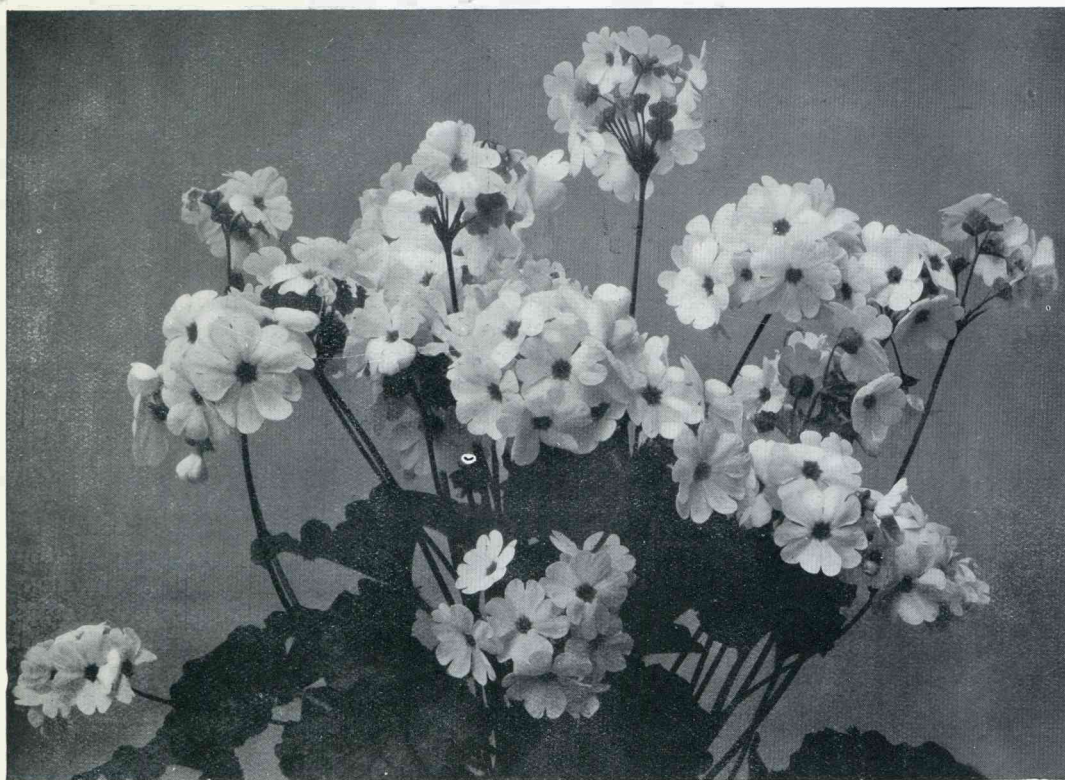

CYCLAMEN PERSICUM

BEGONIA GLOIRE DE LORRAINE

wel eens profiteeren van den goeden raad van menschen als nicht. Maar de meest benijdenswaardige lieden zijn zij, wien alles blijkbaar gelukt, die de zelfs voor moeilijk doorgaande planten als *Camelia's* en *Azalea's* met gemak telken jare in bloei krijgen en die, als men vraagt: „Wat doe je er eigenlijk aan?” in de eerste plaats antwoorden: „Ach, eigenlijk niets!” Later, als men dan dieper op het onderwerp plantenverzorgen ingaat, wordt het wel anders, dat „niets” beteekent dan eigenlijk, dat er met die planten niet noodeloos gesold wordt, omdat ze ineens op de goede plaats gezet worden, maar — en dat is de hoofdzak — dat er wel degelijk met de planten mee geleefd wordt. Nu, dit laatste is, zooals bij alle dingen die men verzorgt, „het ware”; kan men dit, dan ziet men gemakkelijk wanneer een plant te licht of te donker staat, wanneer zij droog of zeer vochtig moet zijn en ook of het tijd is om de planten tijdelijk buiten te zetten, zooals met vele in den zomer het geval is. ☼ Zoo'n plant is de *Epiphyllum truncatum*, ook wel lidcactus genaamd. In de zomermaanden Juli-Augustus kan men haar op een kalme, half-beschaduwde plek in den tuin zetten. Zij wordt door deze openlucht-kuur versterkt en blijft vrij van insecten, in dit geval de lastige wolluis, die zich maar al te graag tusschen de leden vestigt. Deze wolluisen zijn waterschuw en zitten dus vooral aan de onderzijde van de bladtakken, waardoor ze ook niet direct in het oog vallen. Ontdekt

PRIMULA OBCONICA VAR. ARENDSII

men ze, dan is verwijderen met een hard penseel en zeepwater een goed, zij het een moeizaam aan te wenden middel.

☞ Prettig is het te zien hoe in het najaar, nadat de nieuwe bladdeeltjes volgroeid zijn, aan den top ervan kleine bloemknopjes verschijnen en nog meer als zij, op de manier van een Fuchsia-bloem aan de takken gezeten, open en wel met hun roodpaarse bloemen pronken. ☞ De Cyclamen bloeit ook voornamelijk in den winter; de planten die men koopt zitten vol bloem en knop en als men ze op een lichte, doch niet te zonnige plaats zet, kan de bloei buitengewoon rijk en van langen duur zijn. Maar het moet een gunstige en tochtvrije plaats zijn, want de plant is een beetje verwend door de goede behandeling bij den kweker en moet nu aan de kamer wennen; meestal gaat zij na een tijdlang gebloeid te hebben ten onder uit gebrek aan licht en door te droge lucht van de verwarming. Maar laten wij niet te ondankbaar zijn, want wij hebben van de bloeiende planten toch veel langer genot dan van afgesneden bloemen en de kweker moet ook blijven leven! ☞ Een plant van rijken bloei is ook de Begonia La Lorraine. Grappig, dat enkele soorten absoluut pas tegen den winter gaan bloeien en andere, als de knolbegonia's, uitsluitend in het voorjaar en gedurende den zomer. ☞ Nu, in de kamer is de La Lorraine een ware pronk en kan voor een bloemstuk of zelfs voor een tafelmiddenstuk doorgaan. Haar over te houden en weer in bloei te brengen, is een bijna te moeilijke taak, daar de overmatige bloei de takjes zoo zeer uitput, dat slechts een tijdig ingrijpen in den vorm van een afdoende insnijding of snoeiing, weer nieuwe jonge scheuten kan doen verwachten. ☞ Een toepasselijke plant voor deze feestdagen is de Poinsettia pulcherrima of Kerstster, prachtig rood zijn de topbladen en als men ze zoo in een rozet boven de andere groene bladeren ziet pronken, denkt men natuurlijk aan een schitterende bloem. Het zijn evenwel bladeren, schutbladeren noemt men ze, omdat zij rondom de bloemen staan en deze dus als het ware beschutten. Ook hier is dit het geval, want bij nader beschouwen zien wij de geelgroene bloemetjes van de Poinsettia geheel aan den top, op kleine steeltjes gezeten. Maar de aandacht is geheel voor de fraai gekleurde schutbladeren, ook van de insecten die erdoor naar de minder zichtbare bloemen gelokt worden. ☞ De Kerstster

behoort tot de familie van de Euphorbiaceën of wolfsmelkachtigen; deze naam dankt zij aan het melksap hetwelk wij met het afbreken van een blaadje terstond als een dikke witte druppel te voorschijn zien komen. ☞ Ten onrechte wordt de Poinsettia voor een warmekas-plant gehouden, want zij kan des winters in een kamer-temperatuur best groeien en des zomers op een beschutte plaats in de zon buiten staan. Wij zetten de planten goed ruim, daar ze anders spoedig te lang opschieten. Ook binnenshuis is de meest zonnige standplaats gewenscht en een voedzame grond in een kleinen pot. Bij het verpotten van onze kamerplanten is een goede drainage noodig en wel in den vorm van een laagje klein geklopte potscherven of beter nog stukjes houtskool. Hierdoor bevordert men het afvloeien van overtollig water en belet men het binnendringen van lastige wormen. Laten wij de potten ook schoon houden en vrij van groenen aanslag, de potten zijn immers poreus en moeten lucht doorlaten, waardoor de vorming van nieuwe wortelpuntjes aangemoedigd wordt. Dergelijke verzorgde potten met goede drainage en poreuzen wand kunnen er ook weer beter tegen als wij wat te veel water geven: het surplus wordt n.l. spoedig afgevoerd.

EPIPHYLLUM TRUNCATUM

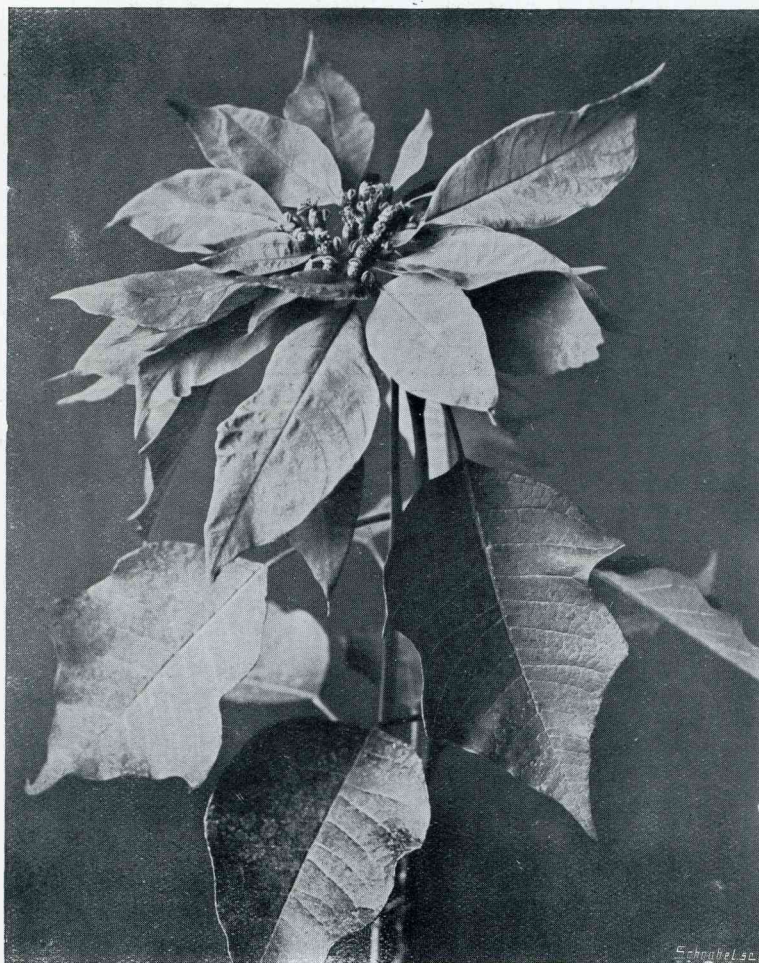
JAVAANSCH E RIDDERS

DOOR R. VAN EECKE¹⁾

IN ons klein landje komen slechts twee echte „Ridders”, of Papilioniden voor, waarvan er een zeer zeldzaam is, zoodat de meeste menschen alleen maar de Koninginnepage (*Papilio machaon* L.) kennen. Op Java, gelegen in den „Gordel van Smaragd”, met zijn tropisch klimaat, daar kunnen deze echte kinderen van zon en warmte zich eerst recht ontwikkelen. Daar zijn de leden van het geslacht *Papilio* meest groote, krachtige vlinders, die snel en wild kunnen vliegen tot zelfs boven de hoogste boomkruinen uit en daar zijn zij ook veel talrijker. Hieruit moet men niet de gevolgtrekking maken, dat elke Prikkebeen, die op Java voet aan wal zet, binnen een minimum van tijd een Papilionide in zijn net kan vangen. Zoo eenvoudig is het niet, want een eiland als Java is zeer intensief in cultuur gebracht en overal waar de cultuur zegeviert, daar trekken de wilde fauna en flora zich terug. Beter gezegd: daar worden de in het wild levende dieren en planten teruggedrongen om plaats te maken voor de voor den mensch nuttigedieren en planten. Het is op Java dus al even moeilijk om Papilioniden te zien als in Nederland, waar wij ook maar niet overal Koninginnepages ontmoeten. Wij moeten dikwijls ver van cultuurcentra verwijderde plaatsen opzoeken, waar in de eerste plaats de voedselplanten der vlinders voorkomen om dan daar op den juiste tijd de kans te hebben onze sierlijke vrienden aan te treffen. Wanneer wij het over de voedselplanten der vlinders hebben, dan worden hiermede bedoeld die planten, waarop en waarvan de rupsen leven. In de praktijk van het vlinderverzamen is het dikwijls gemakkelijker om van een soort eieren, rupsen of poppen te vinden en deze dan op te kweken, totdat de volwassen, geslachtsrijpe dieren, onze gevleugelde ridders, te voorschijn komen. Deze wijze van verzamelen heeft voordeelen, maar ook nadelen. Het kweken van vlinders uit verzamelde eieren, rupsen of poppen moet in elk geval geschieden in voor de dieren zoo natuurlijk mogelijke condities. Geschiedt dit niet, dan wijken de gekweekte exemplaren in een of ander opzicht af en hebben dan geringere waarde. Dit is vooral het geval met de prachtige Ridders, die b.v. zeer zeldzaam op Nieuw Guinea voorkomen en die voor f 25 en meer per stuk door handelaars aan verzamelaars en musea verkocht worden. Doch niet alleen op Nw. Guinea komen Ornithoptera's, vogelvlinders, de grootste onder de Ridders voor; van Java kennen wij drie soorten, waarvan de grootste, *Papilio amphrysus* Cram. op de hierbij gevoegde plaat afgebeeld is. Wanneer men de afbeelding goed bekijkt, dan valt het op, dat de rechter helft anders is dan de linker helft. De linker helft met het lichaam stelt de bovenzijde van den vlinder voor en de rechter helft de onderzijde, wat ook blijkt uit de ligging der voor- en achtervleugels ten opzichte van elkaar. Dit is zoo de gebruikelijke wijze van doen bij lepidopterologen of vlinderkenners; alleen wordt gewoonlijk tusschen onderzijde en het lichaam een strookje wit papier open gelaten. Door de afbeelding zouden wij het mannetje van *Papilio amphrysus* Cram. kunnen herkennen, doch niet het wijfje, omdat dit een van het mannetje afwijkend kleurenpatroon bezit. Sterker komt dit verschijnsel voor bij de Ornithoptera's op b.v. Batjan, Aroe-eilanden en Nw. Guinea. Bij die Oostelijke soorten zijn de

wijfjes in alle opzichten van de mannetjes verschillend, in vorm, in grootte, in kleurenpatroon, in kleuren, zoodat het zonder meer niet uit te maken is, welke wijfjes bij bepaalde mannetjes behooren en omgekeerd. Dit verschijnsel noemt men met eene geleerde uitdrukking „sexueel dimorfisme” of geslachtelijke tweevormigheid. Bij eene andere zeer gewone Javaansche Papilionide, *Papilio memnon* L., waarvan de merkwaardige rups op de plaat is afgebeeld, komt het wijfje zelfs in drie verschillende vormen voor. Ja, eigenlijk in vier vormen, want een der vrouwelijke vormen gelijkt volkomen op het eentonig zwarte, dicht en fijn blauwgrijs bestipte mannetje zonder spatelvormige staarten aan de achtervleugels. Het mannetje is steeds eenvormig en het wijfje daarentegen vier-

vormig. Bij een anderen Javaanschen Ridder valt het verschil in vorm tusschen het mannetje en het wijfje niet op. Wij doelen op de soort, die op de plaat links bovenaan afgebeeld is. Opvallend is de slanke, langgerekte vleugelvorm met lange, lepelvormige staarten aan de achtervleugels. *Papilio coön* F., zoo luidt de naam van dezen zonneridder, is op Java plaatselijk niet zeldzaam en toch kennen wij zijne levensgeschiedenis niet. Beter bekend is *Papilio antiphates* L., wiens wapenrok opvallend geel-wit gekleurd is met zwarte strepen. Welk een geheel ander type hebben bij dezen vlinder de lange, rechte, puntige staarten! Waarvoor dienen die staarten? Zijn het alleen maar versierselen, nuttelooze vormveranderingen of zijn het een soort stuurorganen en vervullen zij aldus eene bepaalde functie, want wij treffen dit verschijnsel aan bij de meest verschillende vlinders en zelfs bij geheel andere insecten. *Papilio sarpedon* L., zeker wel de meest algemeene *Papilio* in onzen Oost, heeft heelemaal geen staarten en is toch een buitengewoon wilde, onstuimige vlieger, die van tijd tot tijd als een „biddende” roofvogel, met sterk bewogen, tril-

WINTERBLOEISTERS. KERSTSTER OF POINCETTIA PULCHERRIMA

lende vleugels op dezelfde plaats voor een bloem kan verblijven, evenals zijn tweelingbroeder in algemeenheid, *Papilio agamemnon* L., die echter nog kleine uitsteeksels aan de achtervleugels heeft. Zoo treft men bij de leden van het geslacht *Papilio* verschillende vormen van staartjes, die alle echter dit gemeen hebben, dat zij vrij stevig zijn. Bij den kleinsten en zonderlingsten Ridder van Java, *Leptocircus meges* Zink., zijn beide achtervleugels grootendeels tot lange, slappe, fladerende aanhangsels geworden, die nooit de functie van stuurorganen kunnen hebben. Dit Riddertje vliegt bij voorkeur langs beekjes in het oerbosch en heeft nog deze merkwaardigheid, dat een groot gedeelte zijner voorvleugels glashelder en dus niet door kleine gekleurde schubjes bedekt is. Dergelijke „vensters” bezitten vele vlinders, behoorende tot zeer verschillende families, waaronder er zijn, die dan meer op wespen, bijen en glazenmakers gaan gelijken. Door deze maskerade zouden zij beter beschermd zijn tegen de talrijke natuurlijke vijanden, die gaarne een zacht vlindertje pikken, maar niets moeten hebben van een stekende wesp of een harden glazenmaker.

¹⁾ De afbeeldingen, voorkomende op de bij dit artikel behoorende gekleurde plaat, (blz. 619) zijn ontleend aan het prachtige boekwerk „De Vlinders van Java”, door Prof. Dr. W. Roepke, uitgave van de fa. E. Dunlop & Co te Bloemendaal (N.H.) en Batavia, Rijswijk, Bandoeng, Semarang, Soerabaja, Padang en Medan (N.O.I.), die welwillend hare cliché's ten gebruike afstond.

Deze serie zal worden voortgezet in de nrs. 7, 21 en 28 Januari 1933.